

**MODALITĂȚI LINGVISTICE DE EXPRIMARE A
ALIANȚEI MATRIMONIALE ÎN LEXICUL
ISTROROMÂNEI. CUPLURILE NOȚIONALE
LOGODNIC-LOGODNICĂ, MIRE-MIREASĂ**

de

Gabriel BĂRDĂȘAN

Analiza lexico-semantică pe care o propunem cuplurilor noționale *logodnic-logodnică* și *mire-mireasă* are ca punct de plecare delimitările făcute de Angela Bidu-Vrânceanu¹ în cadrul câmpului lexical ce reunește termenii de rudenie. Autoarea distinge, în structura acestui câmp semantic, două paradigme – cea a rudeniei naturale și cea a rudeniei sociale (prin alianță). Cele două subsisteme lexicale posedă câteva seme comune: /relația de rudenie/, /sexul/, /generația/, acest din urmă sem având doar două valori în paradigma termenilor ce exprimă rudenia socială: /zero/ și /ascendentă/, față de cele trei valori actualizate în paradigma lexemelor referitoare la rudenia naturală (/zero/, /ascendentă/ și /descendentă/).

Termenii ce intră în structura paradigmei rudeniei sociale relevă următoarele relații: semul /linie directă (prin căsătorie) / opune lexeme precum: *ginere-noră* față de *socru-soacră*, iar semul /linie indirectă/ stabilește distincția *cuscru-cuscră* și *cumnat-cumnată*. În interiorul aceleiași paradigme regăsim o serie de lexeme reunite în jurul semului comun /periodizarea alianței/, termeni care se diferențiază, la rândul lor, prin alte seme: /relația de dinaintea căsătoriei/ (*logodnic-logodnică*), /relația din momentul officierii căsătoriei/ (*mire-mireasă*), /relația din perioada căsătoriei/ (*soț-soție*) și, eventual, /relația după desfacerea căsătoriei/ (*văduv-văduvă; divorțat-divorțată*).

¹ I. Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană (Vocabularul)*, București, EDP, 1985, p. 137.

Practic, cuplurile noționale supuse analizei (*logodnic-logodnică, mire-mireasă*) premerg sau atestă intrarea în alianța matrimonială, fapt ce poate justifica raportarea lor la câmpul semantic al înrudirii și, mai exact, la paradigma rudeniei sociale.

LOGODNIC – LOGODNICĂ

Premisa intrării în alianța matrimonială este marcată de cuplul noțional *logodnic-logodnică*, în care se actualizează semul „relația dinaintea căsătoriei”.

În limba română, termenul *logodnic* „persoană care s-a logodit, adică s-a angajat să se căsătorească, a contractat o căsătorie cu cineva (considerată în raport cu partenerul); la pl. perechea logodită”, este un derivat cu sufixul *-nic* de la substantivul *logodnă* „ceremonie prin care un bărbat și o femeie se angajează să se căsătorească”, cuvânt împrumutat din sl. *lagodīnŭ* „potrivit, convenabil” (DEX², CDER 4898).

În lexicul dialectului istroromân, pentru această noțiune, se folosește un termen împrumutat *frâier* (m.) *frâierite* (f.). Cuvântul este de origine germană, dar nu a fost preluat direct de către istroromâni, ci prin intermediul graiului croaților localnici: cr. *frajar*, cf. și slov. *frajer* < germ. *Freier*² „pretendent, logodnic, mire”. Forma de feminin *frâierite* este derivată de la masculinul ir. *frâier* „logodnic” + suf. *-ița*.

Termenul a fost atestat în lucrările consacrate istroromânei de Byhan 219: *fraieritse* (f.), Popovici II 110: *frâier, -u* (m.) „mire” și *frâierite, -a* (f.) „mireasă”, de Pușcariu, SI II 224, SI III 204, 310: *frâier* (m.), *frâierite* (f.), Cantemir 166: *frâier, -e* (m.), *frâierite-e* (f.), Coteanu, *Cum dispăre o limbă* 21: *frâiăr*, Frățilă, *Texte* 211: *frâier, -i* (m.), dar cu sensul de „mire”; id., *ibid.* 212: *fraierite, -e* (f.) „logodnică”; Sârbu-Frățilă 213, *frâier, -r* (m.), unde se oferă contexte ilustrative: „*ke-ț va veri frâieru*” (Că-ți va veni logodnicul) și *frâierita, -e* (f.): „*Frâierita-i slovenca*” (Logodnica este slovenă); de Kovačec, *Rječnik* 81: *frâier, -u* (m.) la Sușnevița, *frâiar, -u* (m.) la Jeiăn și *frâierite, -a, -e* (f.) la Sușnevița.

În atlasele lingvistice, lexemul *frâiăr* este consemnat nu cu sensul restrâns „logodnic”, ci cu unul mai larg, acela de „iubit”, conținut semantic consemnat în ambele puncte anchetate: Bârdo și Jeiăn. Astfel, ALR I/II, h. 247 IUBIT „aimé” oferă următoarele contexte ilustrative: *ca fițeta lăre frlăiăru* (la Bârdo) și *ca fătina lăre um frâiăr* (la Jeiăn); ALRM I/II, h. 338 IUBIT notează în ambele puncte de anchetă cuvântul *frâiăr*. Termenul a fost consemnat și în ALIr 451 a) LOGODNIC și b) LOGODNICĂ: ir. *an frâjer* (*doj frâiere*) și *frâjerica* (*do frâjerice*), la Jeiăn; *un frâjer* (*do frâjer*)

² Germ. *Freier* „pretendent (la mâna cuiva)” îl regăsim și în dacoromână, unde a intrat direct, dar cu sens total diferit. Dr. *fraier* are sensul de „om prost, care nu știe să se descurce într-o anumită situație, om naiv”. Semantismul dacoromân pare să se explice prin ideea că logodnicul este totdeauna tras pe sfoară (CDER 3470).

și o *frâjerice* (*do frâjerice*), în toate localitățile istroromâne sudice (Sușnevița, Noselo, Sucodru, Letai, Bârdo, Șcabici, Tărkovți, Zancovți, Miheli și Costârcean).

Verbul care are în istroromână sensul „a se logodi” – *fraiî se* – trimite la verbul germ. *freien* „a peți, a cere în căsătorie” și a fost atestat în ALR II, h. 157 SE LOGODESC „ils se fiancent”: *se scupa fraiês*, unde *ir. scupa* are sensul „împreună” și se raportează la cr. *skupa* „împreună; la un loc”. De asemenea, acest cuvânt a fost atestat și de Kovačec, *Rječnik* 81, la Gradine.

Un alt împrumut din croată utilizat în dialectul istroromân pentru a desemna **logodnicul** și **logodnica** este *zâručnic*, *-u* (m.), atestat la Jeiăn de Kovačec, *Rječnik* 221, *zaručnice* (f.), forme ce se raportează la cr. *zaručnik*, *zaručnica*, având același sens³. În acest idiom, acțiunea de a se lega prin logodnă este numită și prin verbul *zaruči se* (< cr. *zaručiti se* „idem”), consemnat de Kovačec, *Rječnik* 221, de ALIr 452 A SE LOGODI: *zaruči se* (*jo me zaručes*), la Jeiăn și *zeruči se* (*jo me zeručes*), la Sucodru, Letai, Bârdo, Șcabici, Tărkovți, Zancovți, Miheli, fapt ce ne permite să considerăm substantivele *zaručnic*, *zaručnice* derivate de la acesta. La același verb se raportează și substantivul istroromân *zâruke* „logodnă”, consemnat în ALR II, h. 158 LOGODNĂ „fiançailles”.

MIRE – MIREASĂ

Cuplul noțional **mire-mireasă** actualizează o altă valoare a semului distinctiv „periodizarea alianței” din grupul cuvintelor ce exprimă rudenă socială, și anume „relația din momentul (oficierii) căsătoriei”.

Termenul **mire** „nume purtat de bărbat în ziua sau în preajma căsătoriei” este specific dacoromânei și e absent în dialectele românești sud-dunărene. Originea lui nu este foarte clară. Al. Ciorănescu îl explică prin derivare din gr. *μύρον* „unsoare, mir”, dat fiind faptul că ritualul bisericesc al încoronării matrimoniale este însoțit de gestul ungerii. Acest lucru ar fi permis să se ajungă la echivalența semantică de „uns” – „încoronat” – „însurat” (v. CDER 5329). Alți cercetători îl raportează la lat. *miles* „soldat” (REW 5568), dar evoluția semantică este dificilă, în DEX² se face trimitere la alb. *mirë* „bun”, iar MDA III propune lat. *miles* „soldat”, dar trimite și spre compararea formei alb. *mirë* „bun”⁴.

Istroromâna cunoaște numeroase împrumuturi de origine croată și chiar italiană pentru desemnarea acestei noțiuni, S. Pușcariu considerând că termenul a dispărut din acest dialect poate și din cauza omonimiei cu forma pronominală ce prezintă rotacismul lui *-n-* simplu intervocalic, *mire*

³ Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, EA, 1966, p. 157.

⁴ Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, EȘE, 1983, p. 142-143.

< *mine*⁵. Un prim împrumut este *ožeña* „mire”, atestat de Pușcariu, SI III 280 în structura *ca și ozeña cu nevesta* „ca mirele și mireasa”, *ibid.*, 319: *ozeña*; de Cantemir 173: *ojene* și de Ugo Pellis la întrebarea 1400 SPOSO pentru ALI, acesta notând răspunsurile din cele trei localități anchetate: *ož-èña* la Seiane (Jeiăn), *ožèña* la Valdarsa (Sușnevița) și *ožeña* la Briani (Bârdo). Etimonul la care se raportează împrumutul din istroromână este cr. *oženja* „idem”.

Un alt sinonim împrumutat din croată este și ir. *mladit'u*, care implică ideea de „tânăr” și care trimite la cr. *mladi* „tânăr”, cf. și *mlada* (f.) „nevastă tânără, mireasă”. Atestarea termenului este oferită de ALR I/II, h. 256 MIRE: *mladit'u s-a nsuruat* (la Bârdo) și *mladit'u s-ev însurât* (la Jeiăn), și ALRM I/II, h. 356 MIRE, care notează aceeași formă *mladit'u* pentru ambele puncte de anchetă. O împletire a celor două cuvinte împrumutate o întâlnim în ir. *mladoženja*⁶ „mire” < cr. *mladoženja*.

Statutul de logodnic lasă să se întrevadă sau prefigurează ipostaza de mire, acest fapt permițând chiar utilizarea aceluiași lexem pentru desemnarea a două realități distincte, această situație fiind ilustrată prin cuvântul ir. *frâjer* (vezi *supra*), care pe lângă sensul de „logodnic” îl înglobează pe cel de „mire”, sens atestat de Popovici II 110, de Frățilă, *Texte* 211 și de ALIr 459 b) MIRE: *frâjer (doj frâjer, doj frâjere, trei frâjери)*, doar la Jeiăn.

Pe lângă împrumuturile croate, întâlnim și un termen de origine italiană pentru a desemna mirele, cuvânt cunoscut doar în partea sudică a teritoriului lingvistic istroromân și care pare a fi de dată mai recentă în lexicul istroromânei: ir. *spožo, spozi* „logodnic, mire, proaspăt însurățel” < it. *sposo*, cu același polisemantism. Italienismul a fost atestat de Cantemir 180, cu sensul „mire”, de Kovačec, *Éléments italiens* 167, „logodnic, însurățel, mire”, de Kovačec, *Rječnik* 180, cu aceleași semnificații și de ALIr 459 b) MIRE: *un spožo (doj spoži)*, la Sușnevița, *un spožo (doj spoži)*, la Sucodru, Letai, Bârdo, Șcabici, Miheli.

Mireasă „nume purtat de femeie în ziua sau în preajma căsătoriei sale” este întâlnit în dacoromână, fiind un derivat de la *mire* + suf. *-easă*. În toate dialectele românești sud-dunărene avem ca termen de circulație generală cuvântul *nevastă* „mireasă” cu rostiri și variante fonetice specifice fiecăruia dintre ele, termenul reprezentând un împrumut vechi slav existent din româna comună. Sensul etimologic al v. sl. *nevěsta* „mireasă, logodnică” (DEX², CDER 5673) îl regăsim în limba veche și în dialectele sud-dunărene: ar. *n(i)veastă*, megl. *niveastă*, ir. *nevęste*, dar a dezvoltat și alte sensuri de-a lungul timpului. Pentru istroromână, sensul etimologic a

⁵ S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, București, 1926, p. 226.

⁶ Vasile Scurtu, *op. cit.*, p. 160.

fost atestat de Maioreescu 114, Pușcariu, SI II 218, SI III 317, Cantemir 172, Kovačec, *Descrierea istroromânei* 198, Sârbu-Frătilă 237, Kovačec, *Rječnik* 127 și Scărlătoiu 194, sens actualizat foarte frecvent în vorbirea istroromânilor. Răspunsurile la chestionarul lui Ugo Pellis pentru ALI confirmă gradul de răspândire și semnificația cuvântului, la întrebarea 1401 SPOSA lingvistul italian notând: *n-evèsta* la Seiane (Jeiăn), *nevèsta* la Valdarsa (Sușnevița) și *nevèsta* la Briani (Bârdo). Răspândirea generală a termenului se observă și în ALIr 459 a) MIREASĂ: *o nevèsta (do nevèste)*, la Jeiăn, și *o nevèste (do nevèste)*, la Sușnevița, Noselo, Sucodru, Letai, Bârdo, Șcabici, Tărkovți, Zancovți și Costârcean.

Ca și în cazul noțiunii „mire”, termenul care desemnează logodnica în dialectul istroromân poate apărea și cu sensul de „mireasă”, astfel că ir. *frâierite* actualizează ambele semnificații. Cu acest al doilea sens cuvântul a fost atestat de Popovici II 110. Forma de plural de la ir. *frâier* este utilizată pentru a numi în ziua sau în preajma căsătoriei cele două persoane care vor forma o familie, adică *mirii*, ALR I/II, h. 258 MIRI „les fiancés” oferind câte un context ilustrativ pentru cele două puncte de anchetă: *écu vînu frîiari*, la Bârdo și *acmló viru frâiari*, la Jeiăn, iar ALRM I/II, h. 363 MIRI se rezumă la a consemna forma *frâiari* în ambele localități anchetate.

Mireasa este desemnată în graiurile istroromâne de sud și prin împrumutul de origine italiană *spoze*, *-a* < it. *sposa* „mireasă, logodnică, nevestă” (vezi *supra* ir. *spoza*), care a fost atestat de Cantemir 180 cu sensul de „mireasă”, de Kovačec, *Éléments italiens* 167: *spoze* „fiancée, jeune mariée” și în *Rječnik* 180 cu sensul „mladenka”, la Bârdo. Circulația paralelă a împrumutului italian cu cel slav vechi se observă și în ALIr 459 a) MIREASĂ: *o spoze (do spoze)*, la Sușnevița, *o spoze (do spoze)*, la Noselo, și *o spoza (do spoze)*, la Sucodru, Letai, Bârdo, Șcabici și Miheli, în această ultimă localitate nefiind atestat decât împrumutul italian.

Analizând hărțile lingvistice referitoare la noțiunea „mireasă” se constată faptul că această realitate este desemnată de istroromâni și prin cuvântul moștenit din latină *fetă* (< lat. *fēta*, *-am*), nu numai prin termeni împrumutați. ALR I/II, h. 257 MIREASĂ „promise, fiancée” oferă câte un context ilustrativ pentru punctele de anchetă: *o feta se marita*, la Bârdo și *feta s-ev meritât*, la Jeiăn; ALRM I/II, h. 359 MIREASĂ, confirmă prezența lexemului *fată* cu acest sens la istroromâni.

Bărbatul și femeia, în ipostaza de mire și mireasă, marchează unirea legală și liber consimțită pentru întemeierea unei familii, acțiune desemnată în limba română prin verbul *a se căsători*. Cuvântul este derivat din *căsător/căsătoriu* „om căsătorit; cap de familie – *pater familias*”, format, după unii, de la un verb dispărut **căsare*, continuator al lat. **caso*, *-are* < lat. *casa*, verb cu reflexe și în alte limbi romanice: it. *casare*, prov.

cazar, cat., sp., port. *casar* (PEW 305), iar după alții din *casă* + suf. *-tor(iu)* (DEX², MDA I).

Dacă actul căsătoriei este privit, pe de-o parte, din perspectiva bărbatului, iar pe de altă parte, din perspectiva femeii, care vor forma un cuplu, acesta va fi denumit nu prin verbul *a se căsători*, ci prin alte două verbe specializate semantic, semul distinctiv fiind /sex masculin/ –/sex feminin/: *a (se) însura* „a se lega prin căsătorie un bărbat cu o femeie” și *a se mărita* „a se lega prin căsătorie o femeie cu un bărbat”.

Spre deosebire de verbul *a se căsători* care e întâlnit numai pe teritoriul lingvistic dacoromân, celelalte două verbe de origine latină au continuatori în toate dialectele românești sud-dunărene, în unele dintre acestea regăsindu-se și sensul lui *a se căsători* din dacoromână, adică posibilitatea de a fi folosit pentru ambele sexe.

A (se) însura „a se căsători (despre bărbat)” este continuatorul lat. *uxōrare* (PEW 874, REW 9107, CDER 4430), probabil al lat. **inuxorare* (CDDE 870: lat. **inuxorare*, atestat *uxoratus*, ILR II 301; DEX²: lat. **inuxorare* < *uxor* „soție”) și are următoarele reflexe în dialectele românești: dr. *însura*, ar. *nsoru*, megl. *(a)nsor* și ir. *ânsură*. Diferențele dialectale ies în evidență la nivelul posibilităților de utilizare contextuală: în dacoromână și în meglenoromână se folosește numai pentru bărbat, spre deosebire de aromână și istroromână unde se folosește și pentru femei.

Pentru dialectul istroromân, verbul a fost atestat de Byhan 299, de Popovici II 99, în *Listele lui Bartoli* (Pușcariu, SI III 117): *îe s-a nsurât*, (dar și împrumutul *pozacônît* la Jaiăn); *îe s-a nsurât* – formă însoțită de explicația „fără preot, în mod abuziv” și *zacônît*, cu precizarea „în mod legal”, la Sușnevița; *nsurat* (despre bărbat), la Grobnic; *îe s-a nsurât*, la Bârdo, Sucodru, Noselo și Letai, unde este negată utilizarea lui *zaconi*; *nsurat*, la Costârcean.

Termenul a fost consemnat și de Pușcariu, SI III 256, care explică posibilitățile de utilizare a verbului în funcție de sex: *fiâu si nsore*, *fiâa se marite*, în schimb, la plural, pentru a numi legământul dintre bărbat și femeie pentru a forma o familie apare verbul *ânsură-se / nsură-se: îeù se nsoru*. Cu toate că există această diferențiere în funcție de sex, *(â)nsură* se poate întrebuința și cu sensul de „a se mărita”. În structura verbului se pot distinge și nuanțe aspectuale: *(â)nsură* este un verb perfectiv, pentru că acțiunea poate fi văzută în funcție de rezultatul ei, dovada fiind un enunț de tipul: *m-am nsurât dova vote* „m-am însurat a doua oară” (Pușcariu, SI III, 256); aspectul iterativ este realizat prin adăugarea sufixului *-veî*, după model croat: *(â)nsurâveî* (Pușcariu, SI III, 256, 303), formă iterativă întrebuințată numai când este vorba despre timpul dintre logodnă și cununie și atestată de majoritatea cercetătorilor. *î*

Verbul *(â)nsură (se) / (â)nsuraveji (se)*, deci cu ambele forme aspectuale, îl întâlnim atestat și la Cantemir 158, la Coteanu, *Cum dispăre o limbă* 20: numai *(ă)nsură* „a însura”, la Kovačec, *Descrierea istoromânei* 198: *ansură*, la Sârbu-Frățilă 198, unde apare un enunț ilustrativ pentru fiecare formă aspectuală: *ânsură se* „a se însura”, „Nu-i ânsurât, ie mladit” = Nu-i însurat, e flăcău; *ânsuraveji*: „Când s-ău a nostru Pepo ânsuravejit” = Când s-a însurat Pepo al nostru; la Kovačec, *Rječnik* 32: *ânsură (-nsură)*, atestat la Jeiăn, *ânsură se (nsurăse)*, care apare pe întreg teritoriul lingvistic istoromân, aceeași repartiție având-o și *ânsuraveji se (-nsuraveji se)*.

Atlasele lingvistice oferă și ele informații legate de răspândirea teritorială a acestui verb: ALR I/II, h. 251 MĂ ÎNSOR „je me marie (en parlant de l’homme)” consemnează *io mš nsóru*, la Bârdo și *me nsóru*, la Jeiăn; ALR II, h. 159 SE CĂSĂTORESC „ils se marient” notează *nsóru-se ke vor scúpa jivi* „se căsătoresc că vor trăi împreună”; ALR II, h. 155 FLĂCĂU DE ÎNSURAT „jeune homme a marier”: *tírer de-nsură, doji tírer de-nsură*, la Jeiăn; ALR I/II, h. 269 TÂNĂR ÎNSURAT „jeune marié”: *ómu nsurlát*, la Bârdo și *ómu iă însurât*, la Jeiăn, iar ALR II, h. 165 ÎNSURĂȚEI „nouveaux mariés”: *nsurăt*. Forma ir. *ânsură se (jo me ânsoru)* apare în ALIr 457 A SE ÎNSURA și este general răspândită pe întregul teritoriu lingvistic istoromân.

Pe lângă termenul moștenit din latină, în istoromână întâlnim și câteva sinonime parțiale împrumutate: *prijeniti (se)* „a se însura” se raportează la cr., slov. *priženiti (se)* care are același sens (Sârbu-Frățilă 260), *zaconi* și *pozaconi* „a se însura”, verbe ce trimit spre cr. *zakon* „lege”, iar pentru sensul „însurătoare” cf. slov. *vzakon, vzeti* „a se cununa” (Frățilă, *Texte* 222), *zaconi se* „a se căsători” este atestat de Bartoli în listele sale (Pușcariu, SI III 117), *zaconit*, la Sușhevița și *pozaconit*, la Jeiăn; de Kovačec, *Rječnik* 219: *zaconi se*, la Gradine.

Diferența dintre termenul moștenit *(â)nsură* și cel împrumutat *(po)zaconi* constă în aceea că primul și-a restrâns aria semantică și înseamnă „a se căsători ilegal, fără preot”, pe când cel de-al doilea desemnează „căsătoria cu cununie, la preot”⁷.

A (se) mărita „a se căsători (despre femei)” este continuatorul lat. *maritāre* (PEW 1032, CDDE 1051, REW 5361, ILR II 302, CDER 5107, DEX², MDA III) și are statut de cuvânt panroman: it. *maritare*, fr. *marier*, prov., cat., sp., port. *maridar*. Toate dialectele limbii române au moștenit termenul latinesc: dr. *mărita*, ar. *măritū, măritare*, megl. *mărit*,

⁷ Elena Scărlătoiu, *Istoromâni și istoromâna, relații lingvistice cu slavii de sud: cuvinte de origine veche slavă*, București, Editura Staff, 1998, p. 298.

măritari, ir. *marit*, *marită* (PEW 1032, CDDE 1051, ILR II 302, CDER 5107).

Termenul a fost atestat în dialectul istroromân de Byhan 272, de Popovici II, 123, de Bartoli în listele sale (Pușcariu, SI III 121), acesta redând formele întâlnite în fiecare localitate istroromână: *fătina s-a meritât*, dar și împrumutul *pozacnit*, la Jeiăn, *iă s-a meritât* sau *zacnit* la Sușnevița, *ia: meritât* la Grobnic, *ia s-a meritât* la Bârdo, Noselo și Letai, unde s-a negat folosirea împrumutului croat *zacnit* și *meritat*, la Costârcean; de Pușcariu, SI III 259, 314, unde se precizează și forma adjectivului: *maritate* „măritată”; de Cantemir 170, de Kovačec, *Descrierea istroromânei* 198, care precizează că forma din Jeiăn este *merită*, iar în restul teritoriului lingvistic este *marită*; de Sârbu-Frățilă 228: *merită (se)* și *marită se*, autorii oferind un context ilustrativ „O feta-i meritata în Lovran” = O fată este măritată în Lovran; de Kovačec, *Rječnik* 113: *marită se* în partea sudică a teritoriului lingvistic istroromân și *merită se* la Jeiăn.

În ALR I/II, h. 250 MĂ MĂRIT „je me marie (en parlant de la femme) este notat termenul moștenit *io me maritu* la Bârdo și termenul împrumutat din croată la Jeiăn: *io me voi acmuă pozacni*; ALRM I/II, h. 206 (FATA VREA) SĂ SE MĂRITE „(la jeune-fille veut) se marier” notează la Jeiăn *se re rad^t merită*, formă consemnată și în materialul necartografiat din ALR II, MN [2679]. ALR II, h. 156 FATĂ DE MĂRITAT „fille à marier” consemnează formele *bura de merită*. ALIr 456 A SE MĂRITA notează forma *merită se (jo me maritu)* de la Jeiăn și *marită se (jo me maritu)* din partea sudică a teritoriului lingvistic istroromân.

Evenimentul care marchează formarea unei familii, ceremonialul și petrecerea organizate cu prilejul unei căsătorii religioase, este desemnat prin cuvântul moștenit *nuntă*, care se raportează la lat. *nuptiae* (PEW 1208, CDDE 1260, REW 5999, CDER 5735, DEX², MDA III), continuat și de it. *nozze*, prov. *nossas*, fr. *noces*.

Pentru termenul din limba română, fonetismul nu este normal, reflexul românesc fiind explicat fie prin încrucișarea cu lat. *nuntiāre*, fie plecând de la pl. **nupți* > *nunți*. Al. Ciorănescu consideră că trebuie să se admită un infix nazal **nunptiae*, fie prin încrucișare cu *nuntiāre*, fie prin propagare (CDER 5735). Forma de singular *nuntă* este refăcută după pluralul *nunți*. Etimonul latinesc este continuat și de dialectele românești sud-dunărene: ar. *numtă*, *lumtă*, megl. *nuntă*, ir. *nunte*.

Pentru istroromână, atestări ale termenului avem la Bartoli, în listele sale (Pușcariu, SI III, 125): *nunțile* la Jeiăn, Bârdo, Costârcean și Sucodru, *nunț* la Sușnevița și Noselo, la Cantemir 173: *nunț*, la Kovačec,

Rječnik 130: *nunț*, *-ile* la Jaiăn, și în ALRM I/II, h. 350 NUNTĂ, în punctul 02 (Jaiăn): *nunț*.

Paralel cu termenul moștenit, în istroromână întâlnim și împrumuturi de origine croată: *pir* „petrecere, ospăț, nuntă” < cr. *pir* „idem” e atestat de *Listele lui Bartoli* (Pușcariu, SI III 125), *pir* la Grobnic, *piru* la Gradine, Letai, iar la Noselo și Sucodru e concurat de cuvântul de origine latină; de Sârbu-Frățilă 249: *pir*, *-ure* și de Kovačec, *Rječnik* 146: *pir*, *-u*, *pirure*, *-urle*, cu răspândire generală.

Un alt termen împrumutat din croată este *zacōn* (< cr. *zakon*), care are sensul de „cununie”, fiind atestat pentru istroromână de Pușcariu, SI III 330, de I. Coteanu, *Cum dispăre o limbă* 24 și de Kovačec, *Rječnik* 219: *zâcon*, *-u*, cu răspândire generală.

Considerații finale

În urma prezentării modalităților lingvistice de exprimare a alianței matrimoniale în lexicul istroromânei (cuplurile noționale *logodnic-logodnică*, *mire-mireasă*) în comparație cu situația din celelalte dialecte, constatăm utilizarea unei mari varietăți de lexeme pentru desemnarea acestor noțiuni. Termenii identificați și analizați au un caracter eterogen în ceea ce privește originea lor, cuvintele moștenite din latină fiind concurate puternic și constant de împrumuturi. Așadar, după limba sursă a cuvintelor istroromâne distingem:

a) **termeni de origine latină**: *feta* cu sensul de „mireasă” (< lat. *fetam*); *ănsurâ* (< lat. *inuxorare*), dar și ar. *nsoru*, megl. (*a*)*nsoru*, dr. *însura*; *mărit*, *mărită* (< lat. *maritāre*), forma latinească explică ar. *măritu*, *mărtare*, megl. *mărit*, *măritari*; *nunte* (< lat. *nuptiae*), ar. *nuntă*, megl. *nuntă*;

b) **termeni vechi slavici**: *nevastă*, termen polisemantic „mireasă, femeie măritată de curând, femeie tânără măritată, noră, cumnată” (< v. sl. *nevěsta* „mireasă, logodnică”);

c) **termeni de origine croată**: *frâier*, *frâierița* „logodnic, -ă, iubit, -ă, mire, mireasă” (< cr. *frajar*, cf. și slov. *frajer* < germ. *Freier*), *frăii se* „a se logodi” (prin croată din germ. *freien*); *zaručnic*, *zaručnițe* „logodnic, -ă” (< cr. *zaručnik*, *zaručnica*), *zaruči se* „a se logodi” (< cr. *zaručiti se*), *zâruke* „logodnă” (< cr. *zaruke*); *ožeña* „mire” (< cr. *oženja*), *mladiju* „mire” (< cr. *mladi* „tânăr”, *mlada* „nevastă, tânără, mireasă”), *mladoženja* „miri” (< cr. *mladoženja*); *prijeniti se* „a se însura” (< cr., slov. *priženiti (se)*), *zacōni*, *pozacōni* „a se însura” (< cr. *zakon* „lege”), *pir* „petrecerea, ospăț, nuntă” (< cr. *pir*); *zakōn* „cununie” (< cr. *zakon*);

d) **termeni de origine italiană**: *spozo*, *spozi* „logodnic, mire, proaspăt însurat” (< it. *spozo*), *spoze*, *-a* „mireasă, nevastă, tânără” (< it. *sposa*).

Clasificarea etimologică a cuvintelor ce se orientează în jurul cuplurilor noționale *logodnic-logodnică* și *mire-mireasă* permite observarea caracterului extrem de variat al acestora. În istoromână nu există termeni de origine latină prin care să se desemneze noțiunile analizate, acestea fiind redade, cu precădere, prin împrumuturi de origine croată sau cu echivalente împrumutate din italiană, ori prin cuvinte vechi slave caracterizate prin polisemantism (vezi ir. *nevestă*). În ciuda abundenței împrumuturilor, și în această arie restrânsă a vocabularului istoromân există urme ale fondului latin moștenit, lucru ce poate fi dovedit prin termenii cu care este denumită acțiunea de a intra în alianța matrimonială: ir. *ănsură* (< lat. *inuxorare*) și ir. *mărită* (< lat. *maritāre*) sau prin lexemul cu care este desemnat evenimentul de celebrare a căsătoriei: *nunte* (< lat. *nuptiae*), cuvinte cu o vechime considerabilă în dialectul istoromân, întrucât ele se regăsesc și în celelalte dialecte ale limbii române.

BIBLIOGRAFIE. SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALI = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis*. Parte prima: *Questioni 1-1512*, în „Balkan Archiv. Neue Folge”, 13, 1988, p. 209-281; Parte secunda: *Questioni 1513-3338*, în „Balkan Archiv. Neue Folge”, 16, 1991, p. 107-137.

ALIr = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas*, Pula, 2002.

ALR I / II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea a II-a, vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (și termeni înrudiți)*. B. *Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.

ALRM II / I = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea a II-a, vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (termeni înrudiți)*. B. *Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940.

Byhan = Arthur Byhan, *Istrorumänisches Glossar*, în „Sechstes Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig”, herausgegeben von dem Leiter des Instituts Prof. Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1899, p. 175-396.

Brâncuș, Grigore, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, EȘE, 1983.

- Cantemir = Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, București, EA, 1959.
- CDDE = I.-A. Candrea și Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, Ed. Atelierele Grafice Socec & Comp., 1914.
- CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Ed. Saeculum, 2001.
- Coteanu, *Cum dispăre o limbă* = Ion Coteanu, *Cum dispăre o limbă (istroromâna)*, [București], 1957.
- Coteanu, Ion; Forăscu, Narcisa; Bidu-Vrânceanu, Angela, *Limba română contemporană. Vocabularul*, București, EDP, 1985.
- DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1996.
- EA = Editura Academiei.
- Frățilă, *Texte* = Vasile Frățilă, *Texte dialectale și glosar*, ed. a II-a, Timișoara, TUT, 1990.
- ILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, (redactor responsabil Ion Coteanu), București, EA, 1969.
- Kovačec, *Descrierea istroromânei* = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, București, EA, 1971.
- Kovačec, *Eléments italiens* = August Kovačec, *Eléments italiens du lexique istroroumain*, în „Linguistica”, XXXII (1992), II, Ljubljana, p. 159-175.
- Kovačec, *Rječnik* = August Kovačec, *Istrorumunsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula, 1998.
- Maiore scu = Ion Maiore scu, *Itinerar în Istria și vocabular istriano-român*, ed. a II-a, publicată de Titu Maiore scu, București, Editura Librăriei Socec, 1900.
- MDA I, II, III, IV = *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001-2003.
- PEW = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprache*, Heidelberg, 1905.
- Popovici II = Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria*, II, Halle a. d. Saale, 1909.
- Pușcariu, SI II, III = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu Matteo Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, II. *Introducere – Gramatică – Caracterizarea dialectului istroromân*, București, 1926; III. *Bibliografie critică – Listele lui Bartoli – Texte inedite – Note – Glosare*, București, 1929.
- REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, ed. a IV-a, Heidelberg, Carl Winter Universität, 1968.
- Sârbu - Frățilă = Richard Sârbu, Vasile Frățilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Ed. Amarcord, 1998.
- Scărlătoiu = Elena Scărlătoiu, *Istroromâni și istroromâna. Relații lingvistice cu slavii de sud: cuvinte de origine veche slavă*, București, Editura Staff, 1998.
- Scurtu, Vasile, *Termenii de înrudire în limba română*, București, EA, 1966.

**MODALITÉS LINGUISTIQUES D'EXPRIMER L'ALLIANCE
MATRIMONIALE DANS LE LEXIQUE DE L'ISTROROUMAIN. LES
PAIRES NOTIONNELLES *FIANCÉ-FIANCÉE* ET *MARIÉ-MARIÉE*
(Résumé)**

L'étude se propose une analyse lexico-sémantique des mots istroroumains groupés autour des paires notionnelles *fiancé-fiancée* et *marié-mariée*. Ces termes sont analysés aussi du point de vue de leur origine. On constate la présence d'un grand nombre de mots empruntés du croate, mais aussi de l'italien ou du vieux-slave et l'absence des mots hérités du latin pour désigner ces notions. Il y a pourtant quelques mots d'origine latine qui désignent l'action et l'événement par lesquels on peut marquer l'alliance matrimoniale, termes qu'on peut rapporter aux paires notionnelles *fiancé-fiancée* et *marié-mariée*.